

ŚWIATOWE FORUM SPOŁECZNE, JAKO ARENA TWORZENIA ZMIANY ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ — NEOLIBERALNA GLOBALIZACJA GOSPODARCZA JEST NIETRWAŁA

Celem artykułu jest refleksja nad społecznymi konsekwencjami spotkań w ramach Światowego Forum Społecznego, które odbyło się pod hasłem „Inny świat jest możliwy” (*ang. Another world is possible*). Analizie zostaną poddane wybrane materiały zgromadzone podczas Światowego Forum Społecznego (*ang. World Social Forum — WSF*) z 2015 roku, które obradowało w Tunisie (Tunezja). Oto trzy kluczowe pytania: jaki jest współczesny świat w oglądzie uczestników i uczestniczek Forum?; kto powinien „zmieniać świat na lepszy” oraz przy użyciu jakich metod?; jaki powinien być alternatywny/lepszy świat na przykładzie wybranych wątków i dokumentów? Teza artykułu: spotkania odbywające się w ramach Światowego Forum Społecznego są areną tworzenia fundamentalnej zmiany w sposobie myślenia o świecie jako całości. Jest to sposób myślenia o świecie alternatywny w stosunku do obecnie dominującego. Neoliberalna globalizacja nie jest w owej nowej globalnej fenomenologii, ani jedynym sposobem organizowania życia ludzi współcześnie, ani, tym bardziej, nie jest nieodwracalna. Innymi słowy, neoliberalna globalizacja nie jest czymś trwałym. To, co powstaje w ramach WSF, to swoista globalna, heroiczna utopia. „Inny/lepszy świat” jest nie tylko dyskutowany, ale również materializuje się w projektach i wydarzeniach umiejscowionych w różnych częściach świata, a jego spektakularne manifestacje inspirują i mobilizują uczestników i uczestniczki WSF do dalszych działań.

ŹRÓDŁA DANYCH ORAZ PRZYJĘTA METODOLOGIA

Artykuł powstał na bazie materiałów zgromadzonych podczas Światowego Forum Społecznego, które odbyło się w Tunisie (Tunezja) od 24-28 marca 2015. Inspiracją metodologiczną było twierdzenie, iż: „Socjologia jest nauką empiryczną, a tym samym wszelkie jej twierdzenia bądź mają wprost charakter zdań spostrzeżeniowych, bądź też do swego uzasadnienia wymagają uznania pewnego zbioru zdań spostrzeżeniowych, których są interpretacją i uogólnieniem (...)” (Nowak, 2010, 277). Uczestnictwo w Forum było okazją do gromadzenia zdań spostrzeżeniowych oraz do ich interpretowania, a następnie uogólniania. W badaniu stanęłam przed koniecznością zmierzenia się z problemami metodologicznymi, jak np.: czy uda mi się w drodze obserwacji zgromadzić wystarczającą ilość danych oraz czy uda się tak zgromadzony materiał właściwie zin-

terpretować. Ostatnia kwestia wymaga komentarza, gdyż: „Współczesne badania społeczne oparte na obserwacji charakteryzuje kilka tendencji (...) badacze przyjmują, że może okazać się niemożliwe osiągnięcie takiej równowagi pomiędzy perspektywą obserwatora a perspektywą człowieka z wewnątrz, która pozwoliłaby na uzyskanie *prawdy etnograficznej*. Dlatego uznaje się, że osoby będące ongiś naszymi *podmiotami* stały się współpracownikami, chociaż mówią one często głosem innym niż głos autorytatywnej nauki” (Angrosimo, 2009, 135).

Źródłem danych były rejestrowane sesje i dyskusje. W badaniu zgromadzonego w ten sposób materiału starałam się zrekonstruować ideologiczne ramy światopoglądowe osób uczestniczących w WSF 2015. Cennym źródłem informacji o sposobie oglądu współczesnego świata i postulowanych sposobów jego zmiany były dokumenty wybranych zgromadzeń obradujących podczas Forum. Dokumenty te stanowią deklarację ideową i wytyczne do dalszych działań dla organizacji sygnatariuszy. Do analizy wybrano następujące dokumenty: *Deklarację Zgromadzenia Ruchów Społecznych*¹, *Deklarację Zgromadzenia: dobra wspólne i samoorganizacja: w kierunku budowania międzynarodowych sieci*², *Deklarację Zgromadzenia ds. wolności przemieszczania się i uniwersalnego obywatelstwa*³, *Deklarację Globalnego Zgromadzenia ds. Wody i Ziemi*⁴ oraz *Deklarację Zgromadzenia Agenda post-2015: jaki rozwój, dla kogo i dlaczego?*⁵ Jako uzupełnienie badania wymienionych powyżej dokumentów analizie poddano także materiały zastane, które były dystrybuowane wśród uczestników Forum na Campusie Farhat Hached El Manar podczas trwania forum.

Analizowałam jedynie wybrane — anglojęzyczne — materiały (językami obowiązującymi podczas tunezyjskiego forum był arabski, francuski, hiszpański i angielski). Celem badania było odtworzenie ideowych ram, swoistego najmniejszego wspólnego mianownika uczestników i uczestniczek Światowego Forum Społecznego. Ze względu na ogromną ilość zagadnień, które

¹Declaration of the Social Movements Assembly, Tunis 27 March 2015,

<https://fsm2015.org/en/article/2015/04/08/declaration-social-movements-assembly>

² Convergence Assembly : Commons and self-management : towards building international networks, Tunis March 2015, <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/20/convergence-assembly-commons-and-self-management-towards-building-international>

³ Convergence Assembly on the Freedom of movement and settlement and universal citizenship <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/10/convergence-assembly-freedom-movement-and-settlement-and-universal-citizenship>

⁴ Declaration of the Global Convergence of Land and Water Struggles, Tunis 28 March 2015, http://viacampesina.org/en/images/stories/pdf/2015-04-Dakar%20to%20Tunis%20Declaration_EN_finalfinal.pdf

⁵Post-2015 Agenda: what development, for whom and why?, Tunis 27 March 2015, <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/29/post-2015-agenda-what-development-whom-and-why>

były przedmiotem obrad podczas ponad 1000 zgłoszonych sesji tematycznych⁶, konieczna była selekcja sesji do prowadzenia obserwacji. Należy tutaj podkreślić, iż moim celem było zarysowanie kierunku proponowanych zmian, elementy materializujących się heroiczych utopii i intelektualny klimat spotkań.

HEROICZNA UTOPIA — W KIERUNKU „GODNOŚCI”

W Karcie Zasad Światowego Forum Społecznego możemy przeczytać, że: WSF jest miejscem demokratycznych debat, wymiany doświadczeń i współpracy mającej na celu organizowanie skutecznych działań i struktur społeczeństwa obywatelskiego przeciwstawiającego się neoliberalizmowi i dominacji świata przez kapitał. WSF dąży do stworzenia ogólnoswiatowego społeczeństwa, w którym to człowiek będzie najważniejszy⁷.

Sztandarowe hasło światowego Forum Społecznego „Inny świat jest możliwy” (*ang. Another world is possible*) nawiązuje bezpośrednio do tradycji tworzenia utopii zwanych heroicznymi, czyli takich, które oferują zarówno konkretne programy, jak i nakaz działania w celu uzyskania pożądanej zmiany społecznej. W przypadku Światowego Forum Społecznego — chodzi o świat bardziej sprawiedliwy od tego, w którym aktualnie żyjemy, czyli świat bardziej sprawiedliwy od współczesnego kapitalistycznego świata zdominowanego przez neoliberalną ideologię. Kluczowym hasłem Światowego Forum Społecznego z 2015 była „godność” graficznie opracowana na okładce programu w 13 językach (w tym w języku migowym).

Forum oprócz funkcji symbolicznego wsparcia i mobilizacji każdorazowo stwarza także szansę zabrania głosu przez reprezentantów i reprezentantki społeczności pozbawionych możliwości wypowiedzenia się publicznie we własnym imieniu (grupy marginalizowane). Sztandarowym przykładem są tutaj wysiedleni Palestyńczycy stanowiący rodzaj ikony walki z niesprawiedliwością dla całego regionu Bliskiego Wschodu⁸. Kwestia Palestyńska, choć kluczowa, nie stanowi oczywiście jedyne współczesne nierozstrzygnięte konflikty w regionie. Innymi przykładami ilustrującymi rozmaite konflikty i współczesne kryzysy są: żądania egzekwowania praw człowieka przez

⁶ Kalkulacja na podstawie oficjalnego programu FSM 2015 *Another World Is Possible*, Tunis 2015. Część sesji zostało anulowanych — uczestnicy nie przybyli ze względu na ataki terrorystyczne, które miały miejsce w Tunisie na kilka dni przed rozpoczęciem Forum.

⁷ Polskie tłumaczenie Karty Zasad Światowego Obywatelstwa jest dostępne na stronach internetowych ATTAC Polska (Obywatelska Inicjatywa Opodatkowania Obrotu Kapitałowego): <http://www.attac.pl/?lg=pl&kat=3&dzial=7&typ=2&id=66>

⁸ O tym, że jest to kwestia kluczowa dla regionu świadczy chociażby fakt umieszczenia w oficjalnym programie Forum dotyczącym organizacji kwestii „Wyrażenia solidarności z demonstracją Palestyńczyków” jako jednego z trzech punktów zamykających forum, s. 6 https://fsm2015.org/sites/default/files/en.note_methodology.pdf

reprezentantów *The Sabrawi Republic* (Zachodnia Sahara); żądania uznania praw tzw. nielegalnych imigrantów (np. Movement Utopia); postulaty poprawy sytuacji w Grecji borykającej się z kryzysem gospodarczym i humanitarnym pogłębianym przez politykę oszczędności (*ang. austerity measures*); czy globalne kampanie feministyczne, takie jak na przykład „Światowy Marsz Kobiet” (*fr. Marche Mondiale des Femmes*), wzywające do solidaryzowania się z kobietami z Kobane (Rojawa) tworzącymi własny model społeczeństwa alternatywnego względem kapitalistycznego, kolonialnego i patriarchalnego modelu⁹. Ze względu na wydarzenia ostatnich lat w regionie — tzw. Arabska Wiosna — Światowe Forum Społeczne już po raz drugi odbyło się w Tunezji w marcu 2015 roku (poprzednie forum odbyło się tam w 2013 roku). Decyzja ta była podyktowana chęcią solidaryzowania się uczestników z emancypacyjnymi przemianami w regionie oraz gotowością wspierania działań lokalnych aktywistów i aktywistek.

W kontekście pytania o konsekwencje postulowanych działań należy podkreślić, iż Forum w Tunisie towarzyszyły propozycje programów naprawczych. Wielu utopii prezentowanych podczas Światowego Forum Społecznego nie można zaliczyć do eskapistycznych. Nie są to bowiem jedynie werbalizacje marzeń o lepszym świecie — takie jak tytułowa *Utopia* Tomasa Morusa z 1516 roku, czy *Państwo Słońca* Tomasa Campanelli z 1602 roku, itd. Nie chodzi w nich także jedynie o walor pedagogiczny, czyli np. o uzmysłowienie odbiorcom, iż inny/lepszy świat jest możliwy. Proponowane w ramach utopii programy naprawcze i rozwiązania mają prowadzić do pożądanych zmian¹⁰ poprzez realizację jasno zdefiniowanych kroków. Ich wspólnym mianownikiem jest odrzucenie systemu kapitalistycznego w myśl hasła zawartego w *Deklaracji Zgromadzenia Ruchów Społecznych*: „Żadne rozwiązanie nie jest możliwe w ramach kapitalistycznego systemu!”¹¹.

JAKI JEST WSPÓŁCZESNY ŚWIAT? — PRÓBA OBALENIA OBOWIĄZUJĄCYCH MITÓW¹²

Wyobrażenia ludzi na temat tego, jaki jest współczesny świat oraz które z jego instytucji są nieodzowne, konstytuują współczesną, neoliberalną rzeczywistość. Stwierdzenie to jest parafrazą teorematu Thomasa: „jeżeli ludzie definiują jakieś sytuacje jako rzeczywiste, to stają się one sytuacjami rzeczywistymi” (Thomas, 1927). Chodzi tutaj o to, że ludzie w oparciu o definicje danej sytuacji podejmują konkretne działania. Broszura organizacji *Global Justice Now* (Scrivener, 2015),

⁹ Por.: <https://fsm2015.org/en/article/2014/10/17/world-march-women-europe-declaration-solidarity-women-resistance-kurdistan>

¹⁰ Abstrahuję od dyskusji dotyczącej czy wszystkie proponowane postulatu i programy są realistyczne, czy oraz w jakich warunkach możliwe będą ich lokalne realizacje?

¹¹ Por.: <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/08/declaration-social-movements-assembly>

¹² Wybrane mity zaczerpnięto z: „The poor are getting richer. And another dangerous delusions”. Global Justice Now 2015, broszura dostępna podczas WSF 2015 w Tunisie.

definiująca szeroko powielane mity na temat współczesnego świata, wydaje się dobrą i zarazem syntetyczną próbą odpowiedzi na pytanie, jaki jest współczesny świat w oglądzie uczestników i uczestniczek WSF. Budowanie innego i lepszego od kapitalistycznego świata nie jest możliwe bez demystyfikacji założeń, na jakich opiera się współczesny neoliberalny system społeczno-gospodarczy.

Pierwszy tytułowy mit dotyczy przekonania, iż w skali świata obserwujemy zmniejszanie się obszarów ubóstwa (ang.: *the poor are getting richer*). Interpretacja taka jest możliwa dzięki oddzieleniu ubóstwa od pogłębiających się nierówności społecznych: „Od lat osiemdziesiątych mówiono nam, że nierówności społeczne nie mają znaczenia. Myśleniu w ramach głównego nurtu towarzyszy teza, iż możliwym jest zwalczanie ubóstwa bez wzięcia w ryzyko wzrastających nierówności społecznych (...) Urok oddzielenia ubóstwa od nierówności polega na tym, że można mieć na względzie dobro «biednych» bez martwienia się tym, że istnieje potrzeba radykalnej zmiany stylu życia [przez bogatych — K. J.]” (Scrivener, 2015, 4). Podczas gdy kraje o dużych nierównościach społecznych (chodzi także o kraje zamożne) borykają się ze stałym wzrostem różnego rodzaju problemów społecznych, sytuacja krajów bardziej egalitarnych wygląda znacznie lepiej (Wilkinson i Pickett, 2009). Dlatego to więcej egalitaryzmu stanowi klucz do poprawy sytuacji ekonomicznej „większości świata” (biednych). „Biedni mogą stać się bogatsi jedynie dzięki radykalnej redukcji nierówności społecznych, które z kolei wymagają konfrontacji w sferze władzy” (Scrivener, 2016, 6).

Drugi mit dotyczy przekonania, że wielki biznes lepiej zajmuje się zarządzaniem aniżeli państwo czy małe firmy (ang.: *big business runs things better*). Mit ten uzasadnia prywatyzację usług publicznych, takich jak: zdrowie, edukacja, wodociągi, elektryczność, telekomunikacja, itd. Związane jest to z nieuzasadnionym przekonaniem, że prywatyzacja jest równoznaczna ze wzrostem efektywności oraz ograniczaniem korupcji. „W rzeczywistości w większości przypadków sprywatyzowane sektory usług publicznych działają jedynie dzięki subsydiom i transferom z publicznych pieniędzy” (Scrivener, 2015, 8). Przykładowo w Wielkiej Brytanii państwo rocznie wydaje na bezrobotnych 4,99 miliarda funtów, na emerytów 74,2 miliarda funtów, na wspomaganie rodziców 12,2 miliarda funtów, podczas gdy na subsydia dla biznesu przeznaczają rocznie 85 miliardów funtów, nie licząc gwarancji państwowych (ang. *bailout*). Biorąc pod uwagę te ostatnie, całkowita kwota rocznego wsparcia państwowego dla biznesu wynosi 935 miliardów funtów (wliczając subsydia) (Scrivener, 2015, 9). Najistotniejszy wniosek wynikający z powyższego zestawienia jest następujący: prywatyzacja prowadzi przede wszystkim do pozbawienia obywateli demokratycznej kontroli nad sektorem usług publicznych. Jak można przeczytać w *Maniście europejskiej sieci przeciwko prywatyzacji i komercjalizacji opieki zdrowotnej i społecznej z 7 lutego 2014 roku*: „(...) udowodniono naukowo,

że system [opieki zdrowotnej — K.J.], którego bronimy, niekomercyjny, solidarnościowy i powszechny jest zdecydowanie bardziej wydajny od sprywatyzowanej opieki zdrowotnej. Dogmaty liberalnej ekonomii nie mogą być stosowane w dziedzinie opieki zdrowotnej, gdyż zdrowie nie jest towarem” (*Manifest...*, 4).

Trzeci mit dotyczy wiary w wolny rynek, jako jedyne remedium na wszelkie problemy gospodarcze i społeczne (ang.: *we need to have faith in the market to solve our problems*). Konsekwencją funkcjonowania tego mitu jest daleko idąca finansjeryzacja niemalże wszelkich dziedzin życia, włączając w to środowisko naturalne. „Przekonuje się nas, że rynek handlu emisjami zanieczyszczeń rozwiąże problem ocieplania się klimatu ziemi (...) firma z bogatego kraju zanieczyszczająca środowisko naturalne płaci za przedsięwzięcie w biednym kraju mające na celu redukcję emisji zanieczyszczeń albo zapobieżenie dalszemu zanieczyszczaniu. Ale [w praktyce — K.J.] to może oznaczać wysiedlenia ludzi z ich ziemi po to, aby w ramach off-setu zakładać monokulturowe plantacje. Na przykład w Ugandzie ponad 22 500 osób zostało usuniętych z zajmowanej ziemi po to, aby brytyjska firma New Forest Company mogła posadzić drzewa w celu zdobycia zezwolenia na emisję dwutlenku węgla do atmosfery gdzie indziej” (Scrivener, 2015, 10). Dlatego jednym z bardziej widocznych haseł tunezyjskiego forum było: *Zmiana systemu a nie klimatu* (ang. *System change not climate change*). Innym ciekawym przykładem przeciwstawiania się mitowi skutecznego rynku jest działalność organizacji sprzeciwiających się prywatyzowaniu gatunków zbóż (ang. *seeds laws*): „(...) Zwolennicy prywatyzacji zbóż czerpią swoje uzasadnienia z serii mitów i fałszywych założeń powtarzanych bez końca: nowe nasiona są potrzebne do wzrostu produkcji; bez prawa do prywatyzacji zbóż firmy nie będą ich produkowały, itd. (...) [prywatyzacja zbóż — K.J.] daje firmom okazje do sprzedawania zbóż niskiej jakości oraz do uzyskiwania rozmaitych form kontroli nad rolnikami” (*Seeds laws that criminalize farmers*, 2015, 44). Jedną z takich form kontroli jest kryminalizacja rolników stawiających opór kolejnej fali tzw. „zielonej rewolucji”¹³ — tym razem na kontynencie afrykańskim.

Czwarty mit brzmi: *wzrost gospodarczy jest wszystkim, czego potrzebujemy* (ang. *all you need is growth*). Podobnie jak prywatyzacja, w neoliberalnej doktrynie kolonizującej społeczna wyobraźnię, wzrost gospodarczy stanowi panaceum na wszelkie bolączki. Niemniej, jak przekonują autorzy broszury, w wielu krajach świata nawet ogromny wzrost gospodarczy nie jest gwarantem poprawy warunków życia mieszkających w nich ludzi. Dla zilustrowania użyto porównania Nigerii i Nepalu. Ni-

¹³ Krytykowany program modernizacji rolnictwa w Azji i Ameryce Łacińskiej w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych polegający na zastępowaniu lokalnej bioróżnorodności ziarnami zbożami wyprodukowanymi w laboratoriach. Program ten doprowadził do zadłużenia rolników, degradacji gleb, negatywnych efektów zdrowotnych mieszkańców i bezpowrotnej utraty wielu gatunków zbóż.

gerię z jej dwunastokrotnym wzrostem gospodarki od 2001 roku okrzyknięto największą gospodarką Afryki. Gospodarkę Nepalu charakteryzuje natomiast 3,9% roczny wzrost. Pomimo tej ogromnej dysproporcji — dotyczących możliwości redukcji ubóstwa — to Nepal zmniejszył ubóstwo o połowę w latach 2003-2010. Dla porównania Nigeria zredukowała ubóstwo zaledwie o 1% w nieco krótszym czasie od 2004 do 2010 roku (Scrivener, 2015, 12). Konkluzja jest następująca: dużemu wzrostowi gospodarczemu wielu afrykańskich gospodarek towarzyszy wzrost ubóstwa. Jest to spowodowane przede wszystkim przechwytywaniem nadwyżek przez wąskie globalne elity (stanowiące szacunkowo 1% populacji świata). Mechanizm ten obecny jest także w obrębie krajów zaliczanych do zamożnych, np. od kryzysu finansowego z 2008 roku do 2011 roku 95% wzrostu wypracowanego przez gospodarkę US znalazło się w „kieszeniach” 1% najbogatszych Amerykanów (Scrivener, 2015, 13). Reasumując, wzrost jest niezbędny, ale bez alokacji wypracowanych dóbr w obrębie całego społeczeństwa nie prowadzi do redukcji ubóstwa.

Mit piąty: wolny rynek jest zbawienny dla wszystkich (*ang. everyone wins under free trade*). Wolny rynek rozumiany w tym kontekście jako otwieranie poszczególnych gospodarek na towary, usługi i inwestycje zagraniczne, jest głównym punktem wszystkich tzw. programów restrukturyzacyjnych zalecanych przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy krajom ubiegającym się o pożyczki (sztandarowy element konsensusu waszyngtońskiego). W kontekście Europy ważnym wydarzeniem jest społeczny opór wobec projektowanego Transatlantyckiego Partnerstwa w Dziedzinie Handlu i Inwestycji (*ang.: Transatlantic Trade and Investment Partnership — TTIP*). Partnerstwo to jest negocjowane pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską za zamkniętymi drzwiami z udziałem lobbystów reprezentujących interesy wielkiego biznesu oraz przy równoczesnym wykluczeniu innych aktorów społecznych¹⁴. Celem tego przedsięwzięcia jest redukcja barier regulacyjnych ograniczających zyski ponadnarodowych korporacji. „Bariery te to jednak w rzeczywistości niektóre z naszych najważniejszych standardów socjalnych i przepisów dotyczących środowiska naturalnego, takie jak prawo pracy, przepisy dotyczące bezpieczeństwa żywności (w tym ograniczenia dotyczące GMO), regulacje określające zasady wykorzystania toksycznych substancji chemicznych (...) TTIP ma również na celu stworzenie nowych rynków poprzez otwarcie usług publicznych i zamówień rządowych na konkurencję ze strony korporacji transnarodowych” (Hilary, 2015, 5).

¹⁴ Chodzi o ważne dla obywateli informacje wykraczające poza to, co można znaleźć na stronie internetowej Komisji Europejskiej pod adresem: http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/index_pl.htm

PODMIOTY ZMIAN

W artykule zostaną przedstawione jedynie wybrane kwestie stanowiące propozycję budowy alternatywnego, w stosunku do kapitalistycznego, świata. Na ile alternatywa ta jest możliwa do realizowania oraz jakie mogą być konsekwencje podejmowania prób jego wprowadzania pozostawiam kwestią otwartą. W deklaracji Zgromadzenia Ruchów Społecznych z 27 marca 2015 czytamy, iż najważniejszym celem jest „(...) ustalić wspólny program walki z kapitalizmem, imperializmem, patriachatem, rasizmem i wszelkimi formami dyskryminacji i opresji” (*Deklaracja Zgromadzenia Ruchów Społecznych 2015...*). Celem jest budowa alternatywnych (wielu) wizji sprawiedliwego rozwoju z poszanowaniem natury. Hasłem otwierającym powyższą deklarację jest: „*Zjednoczeni nigdy nie zostaniemy pokonani!*” (ang. *People united will never be defeated!*). Potrzeba wspólnego działania i wspierania się ludzi stanowi klucz do sukcesu w zmienianiu świata na inny/lepszy. Dobę przyspieszonych procesów globalizacyjnych charakteryzuje więc dostrzeżenie konieczności współpracy różnego rodzaju podmiotów w celu rozwiązywania istniejących problemów. O ile w naukowym dyskursie mówi się o współpracy przede wszystkim państw i międzynarodowych instytucji w celu zapewniania globalnych dóbr publicznych (Kaul, Conceicao, Goulven, Mendoza, 2003; Barrett, 2007), uczestnicy Światowego Forum w Tunisie chcą owe dobra publiczne (których nie nazywają globalnymi) zapewniać ludziom przy pomocy państwa lub mimo państwu.

Stąd państwo jawi się jako instytucja niepozbawiona ambiwalencji, będąc jednocześnie adresatem i podmiotem w budowaniu lepszego świata, a z drugiej strony opresorem współodpowiedzialnym niesprawiedliwości tego świata. Przykładowo w *Deklaracji Globalnego Zgromadzenia Walki o Ziemię i Wodę czytamy*: „Uznajemy legalny i konstytucyjny mandat państw do reprezentowania interesów obywateli. Z tego powodu państwa są zobowiązane przeciwstawiać się międzynarodowej polityce i umowom podważającym prawa człowieka oraz ich [państw — K.J.] suwerenność, takim jak trybunały arbitrażowe zawarte w Transatlantyckim Partnerstwie w Dziedzinie Handlu i Inwestycji oraz większość umów dotyczących inwestycji”¹⁵ (*Deklaracja Globalnego Zgromadzenia Walki o Ziemię i Wodę*, 2015, 2). Z drugiej jednak strony, w deklaracji mamy oświadczenie o gotowości sygnatariuszy do przeciwstawiania się państwowej, międzynarodowej polityce prowadzącej do intensyfikacji procesów prywatyzacyjnych.

Również odwoływanie się do *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* czy poszczególnych inicjatyw oraz agend Organizacji Narodów Zjednoczonych świadczy o: z jednej strony, braku kontestacji tego punktu odniesienia w sferze stosunków międzynarodowych; z drugiej jednak strony,

¹⁵ Declaration of the Global Convergence of the Land and Water Struggle, Tunis, 28 March 2015 http://viacampesina.org/en/images/stories/pdf/2015-04-Dakar%20to%20Tunis%20Declaration_EN_finalfinal.pdf

przez sam akt wzywania ich do działań instytucje te są definiowane jako nieskuteczne w swoich dotychczasowych działaniach.

Oskarżycielski głos względem państw slychać także w kontekście zawłaszczania ziemi czy zgody na pozbawianie obywateli głosu w decydowaniu o kluczowych kwestiach gospodarczych i społecznych. Chodzi o obowiązujące prawa handlowe czy te dotyczące własności intelektualnej. Co więcej państwa, obok korporacji transnarodowych, międzynarodowych instytucji finansowych są oskarżane o brak chęci do podejmowania skutecznych działań na rzecz powstrzymania efektu cieplarnianego. Mówiąc bardziej precyzyjnie, to państwa są instytucjami będącymi częstokroć na usługach pozostałych wymienionych instytucji. W Deklaracji Zgromadzenia Ruchów Społecznych czytamy: „Demaskujemy «zieloną gospodarkę» i odmawiamy podjęcia fałszywych rozwiązań w kontekście kryzysu klimatycznego takich jak biopaliwa, genetycznie modyfikowane organizmy oraz mechanizmy urynkowania dwutlenku węgla takie jak REDD (*Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation*), które chwytają w sidła ubogich ludzi, dając fałszywe obietnice postępu, prywatyzując i utowarowiając lasy i obszary, na których ludzie ci żyli od tysiącleci”¹⁶ (*Deklaracja Globalnego Zgromadzenie Walki o Ziemię i Wodę, 2015, 1*).

Niemniej wśród uczestników i uczestniczek Światowego Forum Społecznego, istnieje silna świadomość budowania politycznych ram dalszych działań w kontekście zmieniającego się paradygmatu rozwojowego — budowania zrównoważonego rozwoju oraz sprawiedliwej i zrównoważonej gospodarki. Jak można przeczytać w deklaracji *Agenda post-2015: jaki rozwój i dla kogo i dlaczego?*¹⁷: „Potrzebujemy silnej agendy politycznej, nie technokratycznej, w której wola i zaangażowanie są oczywiste i obowiązujące formalnie” (*Agenda post-2015, 2015, 1*).

Oprócz hasła *Inny świat jest możliwy!* pojawia się również hasło: *Inna gospodarka jest możliwa!* (*Another economy is possible!*). W broszurze World Development Movement (*Another economy is possible. From corporate control to economic democracy, 2015, 9*)¹⁸ można przeczytać np. o remanucypalizacji usług publicznych, czyli odebraniu ich z prywatnych rąk i oddaniu miastom czy lokalnym samorządom. Przykładowo w Paryżu oddano wodociągi miastu w 2010 roku. Zarządzają nimi pracownicy i obywatele pod nadzorem naukowców i przedstawicieli biurokracji państwowej. W ciągu pierwszego roku cena wody spadła o 8% i obecnie jest o 40% tańsza od tej dostarczanej na obrzeżach miasta przez prywatnych dostawców. Innych przykładów dostarczają miasta, w których władze zdecydowały się na wprowadzenie budżetu partycypacyjnego, takie jak: Porto Allegre czy

¹⁶ Op. cit.

¹⁷ Post-2015 Agenda: what development for whom and why? <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/29/post-2015-agenda-what-development-whom-and-why>

¹⁸ Por.: Another economy is possible. From corporate control to economic democracy. September 2014

Madelin. Wreszcie rozliczne przykłady kooperatywy, które tworzy około stu milionów zatrudnionych w nich ludzi i około miliarda członków (*Another economy is possible*, 2015, 10).

ALTERNATYWY SĄ PILNE I KONIECZNE!

Jedną z ważniejszych kategorii, wokół których toczyły się debaty wielu sesji są dobra wspólne (ang. *commons*). Chodzi tutaj o takie dobra jak np.: ziemia, woda, żywność czy usługi publiczne (ochrona zdrowia, opieka społeczna, ochrona środowiska naturalnego). Uczestnicy i uczestniczki Forum nie godzą się na postępującą prywatyzację tego rodzaju dóbr (i związaną z nimi prywatyzację praw). Ich zdaniem alternatywą są innego typu prawa związane z dobrami wspólnymi — prawo użytkowania i prawo dostępu, które przysługuje wszystkim członkom danej społeczności. Innymi słowy na takie dobro jak np. woda pitna nie można patrzeć w kategoriach prawa własności (kto jest właścicielem źródła, zbiornika czy skrawka ziemi na której jest ujęcie wody), lecz jak na dobro wspólne, do którego prawo dostępu oraz użytkowania powinni mieć wszyscy ludzie zamieszkujący dane terytorium. Dobra wspólne są efektem demokratycznego procesu, którego naczelną zasadą jest społeczny solidaryzm. Koncepcja tak rozumianych dóbr wspólnych, odwołująca się do dóbr *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, idei solidaryzmu i sprawiedliwości społecznej, stanowi alternatywę dla wolnej konkurencji i „dyktatury kapitału”. Istnieje tutaj wyraźne odrzucenie idei, że każde dobro może stać się towarem, który można dowolnie handlować, stosując finansowe przeliczniki.

Jednym z kluczowych dóbr będących obiektem globalnego wyścigu jest współcześnie ziemia (Jasikowska, Gorlach, 2012). Dlatego w *Deklaracji Globalnego Zgromadzenia Walki o Ziemię i Wodę* z 28 marca 2015 czytamy¹⁹: „Do dzisiaj ponad dwieście milionów hektarów ziemi zostało zagrabionych przez prywatne firmy, rządy, elity i spekulantów, często przy wsparciu Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, G8, oraz innych instytucji i konsorcjów. Przymaszczanie sobie dóbr wspólnych przez mniejszość prowadzi do koncentracji [własności ziemi — K.J.], przymusowych przesiedleń i opresji. Wprowadza się to w imię ochrony środowiska, zapobiegania zmianom klimatycznym, produkcji «czystej» energii, wielkich projektów infrastrukturalnych²⁰ i/lub tak zwanego rozwoju, często promowanych przez publiczno-prywatne partner-

¹⁹ Por. http://viacampesina.org/en/images/stories/pdf/2015-04-Dakar%20to%20Tunis%20Declaration_EN_finalfinal.pdf

²⁰ Por. np. Movement of Dam-Affected People MAB — Brasil, www.mabnacional.org.br (dostęp: 30.05.2015)

stwa, takie jak Nowe Partnerstwo dla Bezpieczeństwa Żywnościowego i Wyżywienia w Afryce”²¹ (*Deklaracja Globalnego Zgromadzenia Walki o Ziemię i Wodę*, 2015, 1). Deklarację kończy hasło: *Woda i Ziemia: walczą ten kto orzeł!* (*Water and land: same plight same fight!*). Jedną z najbardziej znanych i największych organizacji rolników jest La Via Campesina — koalicja zrzeszająca ponad sto siedemdziesiąt ruchów chłopskich z osiemdziesięciu krajów całego świata. Rolnicy, którzy są częstokroć kryminalizowani, walcząc o dostęp do ziemi, w swoich zbiorowych działaniach dostrzegają siłę i nadzieję na wprowadzenie zasad sprawiedliwości społecznej i solidaryzmu. Wyścig po ziemię, wodę i dostęp do żywności w ich walce został zdefiniowany jako pewien konstrukt społeczny służący osiągnięciu lukratywnych interesów przez niewielu. Polityka zarządzania ziemią (czy wodą) proponowana podczas Forum ma za zadanie realizować zasady sprawiedliwości społecznej, równości płci, ochrony zdrowia i sprawiedliwości środowiskowej.

W kontekście ochrony zdrowia dominującym hasłem było: *Mobilizujmy się przeciwko wszystkim zagrożeniom dla zdrowia i ochrony socjalnej!* (*Against all threats to health and social protection: let us mobilise together!*)²². Zglobalizowany rynek usług zdrowotnych i ochrony socjalnej ma, zdaniem uczestników Forum, katastrofalny wpływ na jakość usług publicznych, zatrudnienie, wysokość emerytur, warunki pracy, jakość oferowanej opieki oraz migrację pracowników z tych sektorów do zamożnych krajów (z sektora publicznego do prywatnego). Co więcej, kryzys w największym stopniu dotyka kategorie osób i tak wcześniej już zmarginalizowane jak: kobiety, dzieci, migranci, osoby ubogie, osoby z niepełnosprawnościami czy chłopów. Jak czytamy w dokumencie: „Nierówne relacje władzy przekładają się na umowy handlowe, które traktują zyski banków i korporacji ponadnarodowych ponad ludźmi, przy współudziale niektórych państw” (*Against all threats to health and social protection: let us mobilise together!*, 2015, 1)²³. Do najważniejszych postulatów należy stwierdzenie: „Połączony system opieki zdrowotnej i socjalnej musi być w całości instytucją publiczną, finansowaną z progresywnych podatków — włączając podatki kapitałowe — i/lub społecznych składek (...) odpowiedzialny (...) poprzez partycypacyjny model zarządzania na wszystkich szczeblach. Wszelkie formy urynkwienia muszą zostać odrzucone, gdy w grę wchodzi opieka [zdrowotna i socjalna — K.J.] (op.cit., 2). Z kolei w *Manifeście europejskiej sieci przeciwko prywatyzacji*

²¹ Declaration of the Global Convergence of the Land and Water Struggle, Tunis, 28 March 2015 http://viacampesina.org/en/images/stories/pdf/2015-04-Dakar%20to%20Tunis%20Declaration_EN_finalfinal.pdf

²² Por.: <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/24/against-all-threats-health-and-social-protection-lets-mobilise-together>

²³ Por.: <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/24/against-all-threats-health-and-social-protection-lets-mobilise-together>

i komercjalizacji opieki zdrowotnej i społecznej z 7 lutego 2014 czytamy²⁴: „Polityka oszczędnościowa przyczynia się do degradacji zdrowia oraz degradacji systemu opieki zdrowotnej. Utrata pracy i lęk przed jej utratą ma destrukcyjny wpływ na zdrowie psychiczne ludzi. Badanie prowadzone w wielu krajach ilustrują wzrost liczby samobójstw i prób samobójczych. Liczba samobójstw osób w wieku poniżej 65 lat wzrasta w krajach Unii Europejskiej od 2007 roku. W krajach, które weszły do UE w 2004 i później zaobserwowano tendencję wzrostową [w ilości samobójstw i prób samobójczych — K.J.] od 2010 roku” (*Manifest...*, 2014, 15). Co więcej, w konkluzjach rzeczowego dokumentu za bardzo istotne należy uznać antycypowane katastrofalne skutki przyjęcia negocjowanego aktualnie przez Komisję Europejską TTIP, które — jeśli zostanie przyjęte i ratyfikowane we wszystkich krajach UE — zdecydowanie przyspieszy prywatyzację i komercjalizację sektora opieki zdrowotnej i socjalnej. Międzynarodowe instytucje mające decydujący głos w tych kwestiach powinny być przejrzyste i niezależne od interesów korporacji ponadnarodowych i prywatnego kapitału. Na zakończenie tego wątku warto wspomnieć, iż w Europie wiodące związki zawodowe podpisały deklarację²⁵ solidaryzowania się z Grecją będącą w stanie faktycznego kryzysu humanitarnego pogłębianego polityką oszczędnościową serwowaną jej przez Unię Europejską.

Ostatnią wybraną do omówienia kwestią spośród dyskutowanych podczas Światowego Forum Społecznego w Tunisie postanowiłam uczynić wątki poruszone w dokumencie *Zgromadzenia na rzecz wolności przemieszczania się i ustanowienia uniwersalnego obywatelstwa*²⁶. Deklaracja ta jest bardzo ważna w kontekście kolejnych tragicznych śmierci tzw. nielegalnych imigrantów próbujących dostać się do Europy. Jest to także swoisty odzew „reszty świata” na zamykanie się granic Europy i represyjną politykę migracyjną. W dokumencie tym czytamy²⁷: „My, organizacje i obywatele globalnego społeczeństwa obywatelskiego, zgromadzeni w Tunisie w marcu 2015, wzywamy kraje świata do przyjęcia nowej międzynarodowej umowy dotyczącej prawa migrantów i uniwersalnego obywatelstwa. Uznajemy naszą planetę za wspólne dziedzictwo: nikt nie wybiera ani miejsca lub czasu, ani politycznego, gospodarczego czy środowiskowego kontekstu, w którym się rodzi. Migracja, istotnie powiązana z historią ludzkości, jest zasobem (ang. *asset*)” (*Zgromadzenie na rzecz wolności przemieszczania się i ustanowienia uniwersalnego obywatelstwa*, 2015,1). Przy czym prawo do mi-

²⁴ Por.: Manifest of the European Network against privatization and commercialization of health and social protection. Brussels 7th February 2014. Manifest jest owocem wymiany informacji i doświadczeń 15 krajów działających w tej sieci.

²⁵ Por.: www.europa-neu-begrunden.de

²⁶ Convergence assembly on the Freedom of movement and settlement and universal citizenship <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/10/convergence-assembly-freedom-movement-and-settlement-and-universal-citizenship>

²⁷ Op.cit.

gracji jest dla sygnatariuszy tego dokumentu, czyli 25 organizacji z całego świata, elementem walki o egzekwowanie praw człowieka. Najbardziej nośnym hasłem odbywających się w Tunisie obrad było: *Nikt nie jest nielegalny!* (*No person is illegal!*). Jest to postulat równoznaczny z wezwaniem do uznania emigrantów za obywateli posiadających pełnię praw przysługujących im jako ludziom. W dokumencie tym obecne są także wezwania do trzech istotnych działań: przywrócenia, w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, dyskusji na temat uniwersalnego obywatelstwa i osadnictwa, utworzenia sieci lokalnych rządów wprowadzających obywatelstwo oparte na osadnictwie (miałby to być pierwszy krok w kierunku uniwersalnego obywatelstwa) oraz rozpropagowania kampanii na rzecz wprowadzenia uniwersalnego obywatelstwa

ZAKOŃCZENIE

Cele Światowego Forum Społecznego ewoluują. O ile „W Seattle działania były zorientowane na zablokowanie Światowej Organizacji Handlu. Po wydarzeniach w Cancun w 2003 roku Światowa Organizacja Handlu przestała jawić się jako główne zagrożenie. W istocie podczas, gdy Światowe Forum Społeczne wciąż walczy z neoliberalizmem, pojawia się poczucie, że Światowe Forum Społeczne doprowadziło do rzeczywistej zmiany, i że jeśli rządy Brazylii i Indii dokonują zmiany kierunku polityki, dzieje się tak w dużej części dzięki obecności Światowego Forum Społecznego” (Wallerstein, 2005). W roku 2015 oprócz oporu względem prywatyzacji i komercjalizacji wszelkiego rodzaju dóbr, nacisk jest położony na koordynację i efektywne działania przynoszące wymierne skutki w lokalnych kontekstach. Stąd przyjmowanie na siebie zobowiązań przez organizacje w nich uczestniczące. Warto podkreślić, iż inspiracje do podejmowanych działań/programów na ogół pochodzą spoza tzw. Zachodu. Wizje budowy nowego zglobalizowanego świata sięgają do wizji świata tubylczych ludów Ameryki Łacińskiej, jak chociażby koncepcja Suma Qumaña (W Boliwii), Sumak Kawsay (Ekwador) w tłumaczeniu na hiszpański, jako *vivir-bien i buen-vivir*, czyli „dobre życie”. Jak pisze Costoya: „Myślenie o rozwoju w post-neoliberalnych kategoriach w Ameryce Łacińskiej stanowi próbę instytucjonalizacji Suma Qumaña przez poszczególne rządy. Jednak redukcja tej dynamiki do strategicznej instytucjonalizacji owego paradygmatu przez państwo, byłoby zwykłym uproszczeniem. To, co wyróżnia «zwrot ku lewicy», to traktowanie na poważnie żądań ruchów Indian i alterglobalistów przez poszczególne rządy” (2013, 214). Wizje teraźniejszości i przyszłości werbalizowane podczas WSF stanowią alternatywę do zachodniego kapitalistycznego paradygmatu rozwoju (np. koncepcja *de-development*). Zdaniem ludzi i organizacji z całego świata, którzy udzielają się w ramach Światowego Forum Społecznego, neoliberalna globalizacja jest nietrwała. Budowa innego/lepszego świata została przez nich rozpoczęta.

Literatura:

- Against all threats to health and social protection, let's mobilize together! World Social Forum — Tunis, 28 March 2015 <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/24/against-all-threats-health-and-social-protection-lets-mobilise-together> (dostęp: 30.05.2015)
- Angrosino, Michael; 2009, Obserwacja w nowym kontekście. Etnografia, pedagogika i rozwój problematyki społecznej; w: Denzin, N., K. i Lincoln Y., S. (red.) Metody badań jakościowych, Tom 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- ATTAC Polska <http://www.attac.pl/?lg=pl&kat=3&dzial=7&typ=2&id=66>, (dostęp: 30.05.2015)
- Barrett, Scott; 2007, Why Cooperate? The Incentive to Supply Global Public Goods, Oxford: Oxford University Press
- Costoya, Manuel, Mejido; 2013, Latin American Post-Neoliberal Development Thinking: The Bolivian 'Turn' Toward Suma Qumana; w: The European Journal of development Research, Vol. 25, No 2, pp. 213-229
- Convergence assembly on the Freedom of movement and settlement and universal citizenship <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/10/convergence-assembly-freedom-movement-and-settlement-and-universal-citizenship> (dostęp: 30.05.2015)
- Declaration of the Global Convergence of Land and Water Struggles, Tunis 28 March 2015, http://viacampesina.org/en/images/stories/pdf/2015-04-Dakar%20to%20Tunis%20Declaration_EN_finalfinal.pdf (dostęp: 30.05.2015)
- Declaration of the Social Movements Assembly, Tunis 27 March 2015, <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/08/declaration-social-movements-assembly>, (dostęp: 13.05.2015)
- Convergence Assembly: Commons and self-management: towards building international networks, Tunis March 2015, <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/20/convergence-assembly-commons-and-self-management-towards-building-international> (dostęp: 30.05.2015)
- Convergence Assembly on the Freedom of movement and settlement and universal citizenship <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/10/convergence-assembly-freedom-movement-and-settlement-and-universal-citizenship> (dostęp: 30.05.2015)
- Hilary, John; 2015; Transatlantyckie Partnerstwo w Dziedzinie Handlu i Inwestycji. Fundament deregulacji, atak na miejsca pracy, kres demokracji, Warszawa, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa
- Jasikowska, Katarzyna, Gorlach, Krzysztof; 2012, „Czyńcie sobie ziemię poddaną” — czyli o różnych obliczach ponowoczesnego rolnictwa na przykładzie procesów zawłaszczanie ziemi (land grabbing) w skali świata; w: Wieś i rolnictwo, nr 4, 9-35
- Kaul, Inge, Conceicao, Pedro, Le Goulven, Kattel, Mendoza, Ronald; 2003 (red.) Providing Global Public Goods, New York, Oxford: Oxford University Press
- Manifest of the European Network against privatization and commercialization of health and social protection. Brussels 7th February 2014.
- Movement of Dam-Affected People MAB — Brasil, www.mabnacional.org.br (dostęp: 30.05.2015)
- Nowak, Stefan; 2010, Metodologia badań społecznych, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Post-2015 Agenda: what development, for whom and why?, Tunis 27 March 2015, <https://fsm2015.org/en/article/2015/04/29/post-2015-agenda-what-development-whom-and-why> (dostęp: 30.05.2015)

- Regan, Colm (red.) 80:20 Development in an Unequal World. Bray, Ireland UNISA Press, Pretoria, South Africa
- Seeds laws that criminalize farmers. Resistance and fightback, 2015, La Via Campesina, Grain
- Scrivener, Alex; 2015, *The poor are getting richer. And another dangerous delusions*, 2015, London, Global Justice Now
- Thomas, William; 1927, "Situational Analysis: The Behavior Pattern and the Situation", Publications of the American Sociological Society, nr 22: 1-13
- Wallerstein, Immanuel; 2005, Rosnąca siła Światowego Forum Społecznego, <http://recyklingidei.pl/wallerstein-rosnaca-sila-swiatowego-forum-spolecznego> (dostęp: 30.05.2015)
- Wilkinson, Richard, Plackett, Kate; 2009, Duch równości. Tam gdzie panuje duch równości żyje się lepiej, Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca
- World March of Women Europe declaration in solidarity with women in resistance in Kurdistan — See more at: <https://fsm2015.org/en/article/2014/10/17/world-march-women-europe-declaration-solidarity-women-resistance-kurdistan#sthash.VkZwzBrY.dpuf> (dostęp: 30.05.2015)
- World Social Forum Tunisia; 2015, Methodological note, https://fsm2015.org/sites/default/files/en.note_methodology.pdf (dostęp: 30.05.2015)